

УДК 378.637:001.891

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Ольга Білостоцька

*Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
вул. Артема, 29, 61002 Харків, Україна*

На підставі аналізу науково-методичної літератури визначено сутність та зміст поняття “готовність студентів до науково-дослідної роботи”. Систематизовано компоненти та умови формування готовності.

Ключові слова: науково-дослідна робота, готовність, умови формування.

У сучасних умовах розвитку освіти України важливого значення набуває система науково-дослідної роботи, яка є підґрунтям ефективної підготовки майбутніх спеціалістів. Необхідною умовою ефективності наукової діяльності є готовність студентів педагогічних навчальних закладів до науково-дослідної роботи.

Теоретичні засади загальної готовності до діяльності обґрунтовано в працях О. В. Веденова, О. Г. Ковальова, М. Д. Левітова, К. К. Платонова. Питаннями готовності спеціаліста до виконання своїх професійних обов’язків надавали увагу В. І. Бондар, М. І. Дяченко, Л. А. Мороз. Проблеми професійної готовності до педагогічної праці досліджували Н. В. Денисова, Н. І. Клокар, Л. В. Кондрашова, Р. Н. Мойсеєнко, В. О. Сластьонін, О. Ц. Цуні.

Сутність та умови ефективного формування готовності майбутніх учителів до науково-дослідної роботи висвітлено у працях Г. Арчажникової, В. В. Борисова, З. А. Ісаєвої, Г. Т. Кловак, Л. С. Коржової, В. С. Лазарева, А. Лушнікова, Є. К. Макагон, Є. М. Муравйова, Н. Н. Ставрінової, Н. В. Сичкової, М. Севастюк, Г. О. Шишкіна.

Аналіз досліджень з цієї проблеми дав змогу визначити, що на сучасному етапі немає єдиних поглядів на сутність і структуру готовності студентів до наукової діяльності.

Ми ставили за мету розкрити сутності й умови ефективного формування готовності майбутніх учителів до науково-дослідної роботи.

У сучасній психолого-педагогічній літературі є різні погляди на поняття “готовність”. Готовність визначають як умову успішного виконання діяльності; як вибірккову активність, що налаштовує особистість на майбутню діяльність; як регулятор діяльності; як придатність до діяльності; наявність

певних здібностей; як психологічний стан, який виникає у суб'єкта для задоволення певної потреби.

Аналіз готовності до діяльності як комплекс здатностей наведений у працях Б. Г. Ананьєва і С. Л. Рубінштейна, що відносять до структури здатності властивості й риси особистості. Здатність виявляється як більш загальна категорія стосовно цих властивостей і рис.

В науковій літературі виділяють готовність функціональну та особистісну (Ф. Т. Тецов, Б. Ф. Пуні); психологічну та практичну (Ю. К. Васильєв, М. В. Матюхіна, Б. Г. Осовський, Б. Ф. Райський); ситуативну та довготривалу (Н. Д. Левітов, П. С. Нерсеров, В. Н. Пушкін); загальну та спеціальну (Б. Г. Ананьєв); соціально-психологічну (Я. А. Коломинський); моральну та професійну (Р. А. Нізамов, В. О. Сластьонін).

Психологічний стан готовності розглядають як внутрішню налаштованість, пристосованість можливостей особистості для успішних дій у певний момент. Готовність певного виду діяльності характеризується на-самперед психологічним станом особистості, що виявляється безпосередньо перед початком діяльності, коли необхідно остаточно прийняти рішення про свою готовність до виконання поставленого завдання. На думку І. С. Якиманської, цей складний особистісний стан залежить від характеру майбутньої діяльності, від особистих властивостей і рис.

Велика кількість науковців розкривають різні аспекти професійної готовності майбутнього педагога до професійної діяльності. З. В. Румянцева, П. І. Пенькова, Т. Ф. Садчикова розглядають готовність як професійно важливу властивість особистості, яка є цілісним утворенням; А. Г. Войченко, М. І. Дяченко – як стан особистості.

Я. А. Коломинський соціально-психологічну готовність до праці трактує як рівень розвитку особистості, який передбачає сформованість цілісної системи ціннісно-орієнтаційних, когнітивних, емоційно-вольових рис особистості, які забезпечують її оптимальне функціонування в колективі.

У дослідженні професійної готовності до педагогічної діяльності К. М. Дурай-Новакова визначає її як систему інтегрованих змінних величин, що містять властивості, риси, знання та навички особистості [1]. За визначенням Л. Мельник, готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності є особистісним утворенням, яке забезпечує внутрішні мотиви для успішного виконання цієї діяльності, педагогічну самосвідомість, педагогічні здібності, знання, вміння та навички їх практичного втілення, професійно значущі риси особистості.

У дослідженні А. Ф. Линенко готовність описано з позиції якісної підготовленості суб'єкта до реалізації педагогічної діяльності. З одного боку, вона є особистісною (емоційно-інтелектуальна, вольова, мотиваційна), що охоплює інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності,

впевненість в успіху, потребу виконання поставлених завдань на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізацію сил, подолання невпевненості, побоювання тощо); з іншого, операційно-технічною, що охоплює інструментарій педагога (його професійні знання, вміння, навички, способи і засоби педагогічного впливу) [6, с. 42].

У багатьох працях виділяють два узагальнених блоки професійної готовності: теоретична готовність, яка передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних умінь; практична готовність, яка виражається в зовнішніх вміннях (організаторські, комунікативні, управлінські).

Отже, науково-дослідна робота майбутніх учителів повинна бути професійно спрямованою.

Л. С. Коржова під поняттям «готовність студентів до проведення наукових досліджень» розуміє інтегральне особистісне новоутворення, яке охоплює стійке прагнення до творчого наукового пошуку у галузі освіти, наявність спеціальних знань і умінь, а також комплексу індивідуально-психологічних і характерологічних особливостей, які забезпечують високу ефективність професійного функціонування [4, с. 9].

З. А. Ісаєва розглядає професійну готовність учителя до організації дослідної роботи зі школярами як інтегральну властивість особистості вчителя, структура якої охоплює мотиваційний, когнітивний та операційний компоненти, які забезпечують успішне вирішення завдань навчання та виховання школярів. [3, с. 9].

В. С. Лазарєв, Н. Н. Ставрінова визначають готовність до дослідної діяльності як комплекс рис особистості, необхідних їй для виконання функцій суб'єкта дослідної діяльності [5, с. 55].

Отже, на нашу думку, готовність майбутніх учителів до науково-дослідної роботи – це складне особистісне утворення, яке забезпечує ефективне функціонування наукової роботи і охоплює знання, вміння, досвід, властивості й ставлення до науково-дослідної роботи.

У структурі готовності майбутніх педагогів до науково-дослідної роботи виділяють такі компоненти: мотиваційний, змістовно-процесуальний та виконавчий (В. В. Борисов); когнітивний, мотиваційний, орієнтувальний та технологічний (В. С. Лазарєв, Н. Н. Ставрінова); мотиваційний, змістовний, діяльнісний та рефлексивний (Л. С. Коржова) [2; 4; 5].

На нашу думку, компонентами готовності студентів педагогічних навчальних закладів є ціннісно-мотиваційний, змістовний, операційний, процесуально-діяльнісний та рефлексивно-результативний.

Ціннісно-мотиваційний компонент утворює основу для реалізації інших компонентів. Пріоритетними мотивами дослідної діяльності є особистісні мотиви. Цей компонент охоплює духовні, морально-етичні,

матеріальні, пізнавальні потреби та інтереси, систему переконань і ціннісних орієнтацій особистості щодо сутності й мети майбутньої професійної діяльності як запоруки власної самореалізації та саморозвитку; зацікавленість науково-дослідною роботою як важливим джерелом фахових потреб та зростання творчого потенціалу, формування стійкого інтересу до пізнання педагогічного процесу; сформованість мотивів дослідної діяльності; прагнення до самовдосконалення через науково-дослідну роботу, розуміння ціннісної ролі досліджень в удосконаленні педагогічного процесу.

Змістовний компонент охоплює системне оволодіння знаннями з методології та методики науково-педагогічного дослідження (сутності головних суперечностей сучасної освіти і способів їх розв'язання; компонентів, видів, етапів, принципів, форм і методів наукового дослідження, знання основ статистичного опрацювання одержаних результатів і формулювання висновків; інноваційних моделей і технологій та способів впровадження їх у практику), змісту дослідної роботи в освітніх закладах, організаційних засад керівництва науково-дослідною роботою учнів; вимог щодо оформлення результатів наукової роботи.

Операційний компонент охоплює такі вміння: проводити науково-педагогічне дослідження (здійснювати пошук, нагромаджувати і опрацьовувати наукову інформацію, критично аналізувати наукову літературу; аналізувати реальний стан досліджуваного явища; володіти методологічним апаратом дослідження, застосовувати оптимальну систему методів дослідної роботи, прогнозувати розвиток досліджуваної проблеми, грамотно оформлювати результати наукової роботи); впроваджувати педагогічне дослідження в систему роботи освітніх закладів: комунікативні вміння, готовність проводити та захищати експериментальну роботу, всебічно та системно вивчати учнівський колектив та особистість кожного учня; здатність співпрацювати з педагогічним колективом, об'єктивно визначати результативність проведеного дослідження; вивчати, узагальнювати і впроваджувати інноваційний педагогічний досвід; застосовувати нові ефективні моделі та технології навчання, виховання та розвитку учнів; організовувати роботу студентських наукових гуртків та об'єднань; планувати та проводити масові заходи (конференції, семінари, учнівські конкурси та олімпіади тощо).

Процесуально-діяльнісний компонент передбачає наявність таких характеристик, як ініціативність, організованість, самодисципліна, самоконтроль, самостійність, активність, наполегливість, послідовність, продуктивність, об'єктивність, креативність, творчість.

Результативно-рефлексивний компонент є вираженням стійкого прагнення до самопізнання; це системне оволодіння навичками

самопостереження, самооцінювання, самоаналізу, саморегуляції, самооцінки, самоконтролю процесу та результатів власної діяльності.

Критеріями готовності Л. С. Коржова вважає мотиваційну спрямованість, дослідницькі знання, дослідницькі вміння, творчу активність, продуктивність дослідження, рефлексію. В. В. Борисов виділяє такі критерії: мотиви, знання, дослідницькі вміння [2, с. 19]. З. А. Ісаєва вважає критеріями готовності знання, вміння, властивості та досвід [3, с. 11].

На наш погляд, готовність майбутніх учителів до науково-дослідної роботи охоплює:

1. Систему знань (дослідницькі, психолого-педагогічні, методичні, знання з предмета, володіння науковими поняттями, уявленнями; точне описання фактів, явищ із застосуванням загальнонавчальної термінології; знання педагогічних технологій, оволодіння теоретичним і практичним апаратом, методами та логікою науково-педагогічного дослідження);

2. Систему вмінь (дослідницькі, інтелектуальні, організаторські, проєктивні, навчально-інтелектуальні, аналітичні, конструктивні, комунікативні, когнітивні та загальнонавчальні вміння);

3. Активне позитивне ставлення до науково-дослідної роботи (схильність до наукових досліджень; ступінь розвитку мотивації; розуміння необхідності дослідної роботи; ціннісні орієнтації; творчо-пошукова позиція, високорозвинені пізнавальні інтереси та здібності; дослідницький стиль мислення; високий рівень внутрішнього прагнення до постійного оновлення та збагачення знань; прагнення до самостійного опанування знаннями; захопленість роботою; орієнтація на майбутню професію, моральні установки та переконання; прагнення за власною ініціативою брати участь у науково-дослідній роботі; переважання особистісних мотивів);

4. Дослідницькі риси особистості (допитливість, спостережливість, ініціативність, почуття нового, об'єктивність, готовність до ризику; уважність, пізнавальна самостійність, активність, систематичність, цілеспрямованість, послідовність, дослідницький такт; бажання і вміння відстоювати власний аргументований погляд на проблему, інтуїція, винахідливість);

5. Інтелектуальний розвиток (сформованість поглядів, уявлень, переконань, загальної ерудиції, наукового світогляду; розвитку здібностей, вмінь та навичок, творчої уяви, абстрактно-логічної пам'яті);

6. Морально-вольові риси особистості (гуманність; цілеспрямованість, організованість, зацікавленість у справі, відповідальність, надійність, комунікабельність, доброзичливість, честюлюбство, наполегливість у досягненні мети, рішучість, уважність, самостійність, вимогливість до процесу і результатів своєї роботи, врівноваженість, упевненість, сумлінність, організованість, почуття обов'язку; принциповість,

толерантність, працелюбність, дисциплінованість; відповідальність, зосередженість, зібраність);

7. Професійні риси особистості (творче педагогічне мислення, професійний інтерес, здатність до самовдосконалення, професійна психологічна позиція, педагогічний такт, рефлексія; пунктуальність, ретельність, зацікавленість у справі, високий рівень загальної, методологічної та педагогічної культури).

Ефективність формування готовності майбутнього вчителя до науково-дослідної роботи залежить від таких умов, як професійна спрямованість науково-дослідної роботи; поєднання навчального та науково-дослідного процесів; оптимальне використання індивідуальних, групових та колективних форм наукового пошуку; стимулювання науково-дослідної роботи.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу визначити, що готовність майбутніх учителів до науково-дослідної роботи – це складне особистісне утворення, яке забезпечує ефективне функціонування наукової роботи й охоплює знання, вміння, досвід, риси та ставлення до науково-дослідної роботи. Компонентами готовності до науково-дослідної роботи є ціннісно-мотиваційний, змістовний, операційний, процесуально-діяльнісний та рефлексивно-результативний. Проведене дослідження не вичерпує порушену проблему. Подальшого дослідження потребують питання шляхів формування готовності майбутніх учителів до науково-дослідної роботи.

1. *Дурай-Новакова К. М.* Формирование готовности к деятельности. М., 1983.
2. *Борисов В. В.* Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки студентів педагогічного вузу: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. К., 1997.
3. *Исаева З. А.* Формирование у студентов университета профессиональной готовности к организации исследовательской работы со школьниками: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Алма-Ата, 1989.
4. *Коржова Л. С.* Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кривий Ріг, 2002.
5. *Лазарев В. С., Ставринова Н. Н.* Критерии и уровни готовности будущего педагога к исследовательской деятельности // Педагогіка. 2006. № 2. С. 51–59.
6. *Линенко А. Ф.* Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 1996.
7. *Шейко В. М., Кушнарченко Н. М.* Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник для вузів. Х., 1998.

**PROSPECTIVE TEACHER'S READINESS FOR THE SCIENTIFIC
RESEARCH ACTIVITY****Ol'ha Bilostots'ka**

*Hryhory Skovoroda National Pedagogical Univerity of Kharkiv
Artem Str., 29, UA – 61002 Kharkiv, Ukraine*

The article depicts the essence and content of the notion “student readiness for scientific research activity”. On the basis of scientific and methodological literature analysis the author classifies main components and conditions of readiness development.

Key words: scientific research activity, prospective teacher's readiness, conditions of readiness development.

**ГОТОВНОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЕ****Ольга Белостоцкая**

*Харьковский национальный педагогический университет
имени Г. С. Сковороды
ул. Артема, 29, 61002 Харьков, Украина*

На основе анализа научно-методической литературы определена сущность и содержание понятия “готовность студентов к научно-исследовательской работе”. Систематизированы компоненты и условия формирования готовности.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, готовность, условия формирования.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008
Прийнята до друку 09.10.2008